

KÖNYVEKRŐL

Hans Döbert, Wolfgang Hörner, Botho von Kopp és Wolfgang Mitter (szerk.): Die Schulsysteme Europas

Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002

Az oktatás expanziójának és gyors átalakulásának korát éljük. Az utóbbi évtizedekben világszerte megváltozott és folyamatosan változik az oktatás és a képzés szerepe, illetve intézményrendszere. A korábbiaktól jelentősen eltérő elvárásoknak kell megfelelniük az iskoláknak, oktatási rendszereknek. A változásokban egyszerre érvényesülnek átfogó, közös, globális és helyi, nemzeti, regionális trendek, kölcsönhatások.

Többek között a PISA-vizsgálatok eredményeinek ismertetése, nyilvánosságra hozatala is eredményezte, hogy nemzetközi viszonylatban megnövekedett a széles nyilvánosság érdeklődése más államok oktatási rendszerének helyzetére, fejlődésére iránt. Előtérbe került az iskola minőségi kritériumainak vizsgálata, a minőség javításának kérdése. Felerősödött az igény, hogy figyelemmel kísérjük, hogyan oldják meg a különböző országokban az eltömegesedő iskolarendszer problémáit, és megismerjük más nemzetek oktatáspolitikájának jellegzetességeit.

Korunk kulturális, politikai kihívásai hatására döntő szerephez jut az összehasonlító oktatáspolitikai, más országok gyakorlati példáinak megismerése, nemzetközi statisztikák elemzése és országtanulmányok készítése.

Az oktatási tények és jelenségek összehasonlítása nem könnyű, de az integrációk korában egyre fontosabb. E területen való eligazodáshoz nyújt segítséget a *Die Schulsysteme Europas* című könyv, amely *Hans Döbert, Wolfgang Hörner, Botho von Kopp* és *Wolfgang Mitter* szerkesztésében jelent meg 2002-ben német nyelven.

A több, mint 600 oldalú számláló mű – ebben a formában mindeddig egyedülállóként – 47 szuverén európai állam oktatási rendszerét mutatja be Izlandtól a Kaukázusig, az Északi-foktól Ciprusig. Ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy megismerjünk más nemzetek oktatásügyével kapcsolatos tényeket és jelenségeket, hogy megértsük a köztük létező összefüggéseket és analógiákat vagy különbözőségeket, hogy részleteiben megismerjük, miként és hogyan folyik az oktatás és a nevelés más országokban és más kultúrákban. 52 szerző kínál számunkra képzeletbeli körutazást olyan írások segítségével, amelyek a 2001 végéig fennálló oktatásügyi helyzetről és az iskolarendszerekben bekövetkezett változásokról tudósítanak.

A kötet tanulmányozása segít bennünket abban, hogy felismerjük és meghatározzuk az oktatási nehézségeket és problémákat, melyek a tőlünk eltérő társadalmi és politikai közegekben léteznek. Ezáltal jobban megérthetjük a más országokban jelentkező sikeresség vagy sikertelenség okait.

A többi országban létező oktatási tényeket és jelenségeket ütköztetve és a saját oktatási rendszerünkkel összehasonlítva jobban megérthetjük saját oktatásügyünk kérdéseit, problémáit. A kötet célja az egyes országok oktatási rendszerének bemutatása mellett olyan alapelvek vagy általánosságok fellelése, melyek minden európai oktatási rendszerben érvényesek.

Sok európai állam iskolarendszerében változások következtek be az utóbbi években. A kötet arra vállalkozik, hogy bemutassa ezeket és válaszokat kínáljon a felmerülő kérdésekre. Kiemelt problémaként kezeli az iskola és az állam viszonyát, a kisebbségi oktatást, a regionalitás kérdéseit és az iskolaszervezet problémáját: a differenciálás kérdését, a szakképzés és általános képzés viszonyát, a minőségbiztosítást.

Az egyes országokról szóló írások először az adott oktatási rendszer fejlődésének történetét, főbb állomásait, az ország szociokulturális jellemzőit és az oktatásügy általános oktatáspolitikai feltételeit mutatják be, az oktatásban bekövetkezett reformokat és azok feltételeit jellemzik. Ezt követően az adott oktatási rendszer jelen-

legi felépítését, a képzési célokat, jogi kereteket ismertetik, és az oktatási rendszer igazgatása és finanszírozása leírása mellett az iskolák felépítése és a szakképzés is bemutatásra kerül. Hangsúlyt kapnak a differenciálás forrásai, az átjárási lehetőségek iskolafokokozatok és -típusok között, a végzés és a képesítés kérdése, az állami szabályozás és az iskolák önkormányzása, saját felelősségvállalása közötti kapcsolat, a minőségbiztosítás fontos kérdései, továbbá a tanárképzés és az iskolavezetők képzése.

Az általánosan képző és szakképző iskolák rendszerét is elemzik a tanulmányok, aktuális kérdéseket vetnek fel fokozatok és átjárhatóság szerint differenciálva. A középpontban a célok, a tantervi szabályozás, az oktatás felépítése és a pedagógusok problémái és kérdései állnak. A vizsgált témák közé tartoznak a speciális iskolák, a kisebbséghez tartozó és gyengébb képességű stb. gyermekek képzése is.

A tanulmányok zárásaként a szerzők értékelik az iskolák jelenleg tárgyalt oktatáspolitikai vitákon alapuló lehetséges fejlesztési perspektíváit, a fennálló oktatási rendszer fejlődési lehetőségeit.

Mivel a területi keretek miatt nehézségekbe ütközne a 47 oktatási rendszer oktatásügyi jellemzőinek minden egyes részletét tárgyalni, a kötet tartalmi korlátozással él: csak rövid betekintést nyújt a felsőoktatás, a felnőtt- és továbbképzés és az iskolán kívüli szakképzés területére. A fent említett területek kizárólag az összefüggések érzékeltetése miatt szerepelnek a kötetben.

Az olvasó Magyarország oktatási rendszerének sajátosságait *Kozma Tamás* és *Rébay Magdolna* interpretációjában ismerheti meg. A tanulmány betekintést nyújt a magyar oktatásügy történeti fejlődésébe az 1868-as népiskolai törvénytől kezdődően különös tekintettel a két világháború közötti periódusra, az ötvenes évek oktatásügyére, az 1961-es és 1985-ös oktatási törvényre. Kiemelt területként kezeli a rendszerváltást követő időszakot, az iskolaszervezetben bekövetkező változásokat, az 1993. évi közoktatási, 1995. évi felsőoktatási és szakképzési törvényt és a Nemzeti Alaptantervet.

A tanulmány felvázolja az 1990 óta fennálló három fokozatú oktatási rendszer felépítését, átfogó képet nyújt a magyar általános- és középiskolák, főiskolák és egyetemek struktúrájáról, részletesen elemzi a magyarországi oktatásügy komplex rendszerét. Kiemelt területként kezeli a felsőoktatási intézmények integrációját, valamint kitér a magyarországi szakképzés jellemzőire is.

Az olvasó megismerkedhet a tantervi szabályozás lényeges kérdéseivel is, a NAT létrejöttének okaival, jellegzetességeivel, követelményeivel, a jelenleg fennálló problémákkal. Az oktatásügy finanszírozását is bemutatják a szerzők, hangsúlyozva a fenntartó és az állam kapcsolatát.

A tanulmány kitér a figyelmet szentel az általánosan képző intézmények bemutatására. Foglalkozik az óvodák és iskolaelőkészítők működésével, alapításával és fenntartásával, összehasonlítva az 1990 előtti és utáni állapotot. Az általános- és középiskolák esetében kitér a szerkezeti sajátosságokra, az oktatási intézmények céljaira, az iskolák és fokozatok közötti átjárhatóság kérdéseire is. Kiemelt kérdésként kezeli a minőségbiztosítás bevezetésének és elterjedésének problematikáját. A pedagógusok világa is helyet kap az országjelentésben, mely a tanárképzés és továbbképzés napjainkban tapasztalható kérdéseit is felveti.

Hangsúlyos szerephez jutnak a tanulmányban a napjainkban kibontakozó oktatásügyi viták. Tájékozódhat az olvasó például arról, hogy a közoktatás expanziója hatására megváltoztak az iskolázás iránti igények, és ezáltal az oktatási rendszer néhány funkciója is módosult. A középfokú iskolázás gyors elterjedése és általánossá válása miatt emelkedett a lakosság iskolai végzettsége. A tanulók számbeli növekedése előidézte, hogy nagyobb lett a középfokú képzés iránti érdeklődés, megnövekedett a kereslet a harmadfokú képzés iránt, a szakképzés kezdetei pedig mind későbbre tolódtak ki. Napjainkban a továbbtanulás a tényleges társadalmi felemelkedést szolgálja. E nagyarányú növekedés magával vonhatja a minőségi követelmények, a képzés színvonalának csökkenését. A „hagyományos” tantárgyak háttérbe szorulhatnak, miközben a „piacképes” ismeretek válnak uralkodóvá. A közép- és felsőoktatás eltömegesedése miatt a pedagógusok társadalmi elismertsége jelentősen csökkent az utóbbi években. Az iskolafenntartók sokféleségéből számos előny és hátrány adódik, melyeket a döntéshozóknak figyelembe kell venniük.

A tanulmányból sokat meríthetnek azok az olvasók is, akik korábban nem találkoztak a hazánk oktatási rendszerében felmerülő problémákkal, de azok számára is értékes információkkal szolgál, akik már behatóbban tanulmányozták Magyarország oktatásügyét.

A kötetben szereplő országtanulmányok tagolása viszonylag egységes, így összehasonlító elemzésekre kínálhatnak lehetőséget, további kutatásokra ösztönözhetnek.

Összevethetjük például az egyes európai országok minőségbiztosítási rendszerét. Egy ilyen kísérlet számos érdekes felfedezéssel szolgál, mivel a minőségbiztosítási rendszer kiépítésére, az intézmények értékelésére vonatkozó törekvések alapján különböző típusú rendszerek figyelhetők meg.

Néhány európai állam már hagyományokkal rendelkezik e téren. Kiemelhető közülük például Németország, melyről az OECD már 1994-ben megállapította, hogy különösen jól működik a minőségbiztosítási rendszere. A PISA felmérés eredményeinek ismertetését követően ez a kérdés mégis viták középpontjába került. Németországban a minőségbiztosítást különböző rendelkezésekkel szabályozzák három területen. Az első területhez tartozik annak megállapítása, hogy mit kell tanulniuk a gyermekeknek az iskolában, és milyen óratervek, tantervek, taneszközök állnak rendelkezésre az intézményekben. A másodikhoz az iskola működésével kapcsolatos döntések, a vizsgákkal, az átjárhatósággal, a végzéssel kapcsolatos szabályok tartoznak, melyek az iskolai teljesítményértékelés folytonosságáról és standardizált értékelési eljárásokról gondoskodnak. A harmadik terület az oktatás felépítését határozza meg, rögzíti az óraszámokat, a tanórai differenciálás módját. A jobb minőség elérése érdekében hangsúlyt helyeznek a pedagógusok professzionalizálására és az együttműködési lehetőségekre. Mivel a rendszert számos előírás szabályozza, szükségszerűen felmerülhet az a probléma, hogy a pedagógusok és az iskolák egy idő után már nem ismerik ki magukat bennük.

A jól megszervezett és áramlólag szabályozott minőségbiztosítási rendszerrel rendelkező országok közé tartozik például Belgium is, ahol az óvodától a felsőoktatásig minden képzési szinten az intézmények működését az iskolafelügyelet végzi, mely ellenőrzi, hogy megvalósulnak-e az alapvető képzési célok és a tantervben leírtak. A pedagógusok munkáját segíti a pedagógiai tanácsadószolgálat, mely pedagógiai és módszertani kérdésekben nyújt segítséget.

Dániában 1998-ban minőségfejlesztési és -biztosítási programot vezettek be, mely országos-, helyi-, intézményi- és osztályszinten működik. Valamennyi dán iskola foglalkozik minőségbiztosítással, a vizsgálatok eredményeit országos szinten gyűjtik össze és értékelik ki a további fejlődés érdekében.

Finnországban és Norvégiában szintén a figyelem középpontjában áll az oktatás minőségének kérdése, elsődleges céljuk a magas színvonal és a sikeresség megőrzése, melyet rendszeres ellenőrzés-értékelés mellett tartanak lehetségesnek.

Izlandon az oktatási minisztérium értékeli az óvodák és iskolák pedagógiai gyakorlatát, hogy megfelelően biztosítsa azok hatékonyságát. Emellett minden intézmény arra törekszik, hogy módszereket fejlesszen ki a folyamatos értékelés fejlesztésére és megvalósítására. A minisztérium a tanulók teljesítményét standardizált vizsgákkal értékeli. Az értékelési intézet felelős az országos standardizált vizsgák kidolgozásáért, lebonyolításáért és kiértékeléséért. Az intézet nyilvánosságra hozza a vizsgálat eredményeit iskolai és országos összehasonlításban. Saját kutatásokat is végez és részt vesz nemzetközi vizsgálatokban.

Az egykori szocialista államokban különösen az utóbbi években került az érdeklődés középpontjába az iskolai munka minőségének javítása és a minőségbiztosítás intenzívebbé tétele. Lengyelországban és Romániában például országos bizottság foglalkozik az intézmények, illetve a tanulói teljesítmények értékelésével. Szlovákiában állami iskolafelügyelet ellenőrzi és értékeli az oktatás színvonalát, az oktatási folyamat eredményeit, szükségleteit.

A kötetben olvashatunk arról, hogy néhány európai országban egyáltalán nem találkozhatunk a minőségbiztosítás szabályozására irányuló törekvésekkel. Horvátországban például nincsenek rögzített, országos "standardok", melyek alapján a tanulók, a tanárok és az iskolák teljesítményét összességében objektívan lehetne értékelni. Olaszországban az utóbbi öt évben sokat tárgyalt téma a minőségbiztosítás, azonban Angliával, Hollandiával és Svájcjal ellentétben nem vezettek be ennek megfelelő átfogó intézkedéseket. Ennek ellenére évek óta a tanári munka színvonalának növelésén fáradoznak, például – Belgiumhoz hasonlóan – a tanárképzés és – továbbképzés által.

Az európai oktatási rendszerekről szóló kötet több, mint egymás mellett álló, oktatási rendszerekkel foglalkozó tanulmányok halmaza. Erénye, hogy az utóbbi években végbemenő reformokat és változásokat átfogó-

Könyvekről

an mutatja be. Közelebb visz bennünket ahhoz, hogy megértsük más nemzetek oktatásügyi problémáit, hogy tájékozottabbak legyünk az európai oktatáspolitikával kapcsolatban.

A téma sokszínűsége és a tanulmányok élvezetes stílusa miatt a könyv széles olvasóközönség számára informatív. Nem terheli az olvasót statisztikai adatok átláthatatlan tömegével. Helyette olvasható formában tájékoztat más országok oktatásügyéről.

Az országtanulmányok homogenitása figyelemreméltó. Mégsem tekinthető a könyv „sablonosnak”, hiszen a szerkezet megadása csak javaslatként szolgált a szerkesztők részéről, az egyes tanulmányok szerzői országuk saját helyzete alapján az egyes fejezetek alpontjait maguk állíthatták össze, és szabadon hangsúlyozhatták ki az adott problémákat és specialitásokat.

Amennyiben az olvasó – akár laikus, akár tájékozottabb e területen – érdeklődik bizonyos oktatáspolitikai problémák vagy felépítésbeli kérdések iránt, saját kritériumok alapján összehasonlíthatja az egyes országok oktatási rendszerét, párhuzamot vonhat Európa oktatásügyi kérdései között. E kötet segítséget nyújt abban, hogy az olvasó eligazodjon az európai oktatási rendszerek világában. Az oktatási tények és helyzetek nemzetközi szemszögből történő tanulmányozása más országokban és más kultúrákban, elengedhetetlen, nemcsak a kutatók számára. Ez olyan terület, melyet a gyakorló pedagógusoknak, tanárjelölteknek vagy a döntéshozóknak sem szabad figyelmen kívül hagyniuk.

Holik Ildikó

Wolfgang Brezinka: Pädagogik in Österreich. Die Geschichte des Faches an den Universitäten von 18. bis zum Ende des 20. Jahrhunderts. Band 1, Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2000.

Az elmúlt évtizedekben öröndetesen megsaporodott a neveléstudomány tudománytörténetével foglalkozó elméleti munkák száma. Ez a nemzetközi (elsősorban a német nyelvű) szakirodalomban jól érzékelhető folyamat a hetvenes években megjelenő nagyobb lélegzetű – a tudomány fejlődésének elméleti összefüggéseit, metodológiai-filozófiai alapjait vizsgáló – ún. eszmetörténeti munkák megjelenésével vette kezdetét. Ezek a művek a kutatói orientációból adódóan elsősorban a filozófia és az elméleti pedagógia fejlődése közötti kapcsolatot vizsgálták, illetve a tudományos pedagógia korai történetével foglalkoztak. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján megjelenő feldolgozások már a tudományfejlődés általános európai, illetve világtendenciáinak megajzolására vállalkoztak. A neveléstudomány paradigmatis irányzatainak feltárásához jelentős új eredményekkel járultak hozzá azok az elmúlt évtizedben megjelenő társadalomtörténeti orientációjú, empirikus alapokon nyugvó nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, amelyek egyértelműen bizonyították, hogy a diszciplína kontinentális fejlődésében két – részben nemzeti tradíciókra alapozódó – paradigmatis irányzat, a francia és a német fejlődési modell különíthető el. A legújabb, a pedagógia egyetemi tudománnyá válásának nemzetspecifikus jegyeit vizsgáló elemzések közül kiemelkedik *Wolfgang Brezinka*, a neveléstudomány német tradíciójának jegyében fejlődő osztrák egyetemi neveléstudomány múltjának és napjainkig tartó fejlődési folyamatának feltárására vállalkozó nagy formátumú munkája.

A pedagógia hazai elméleti szakembereinek körében is nagy elismertségnek örvendő szerző – az európai neveléstudomány nemzetközi híré, rangos képviselője, az Osztrák Tudományos Akadémia rendes tagja, akinek az elmúlt évtizedekben Európa-szerte nagy visszhangot kiváltó elméleti pedagógiai munkásságát 12 több kiadásban megjelenő, többségében angol, spanyol, olasz, cseh, norvég, perzsa, japán és koreai nyelvre is lefordított monográfiáiból ismerhette meg a szakmai közvélemény. Ezek közé olyan – a hetvenes évektől kezdődően a magyar neveléstudomány szemléletmódját is jelentős mértékben befolyásoló – munkák tartoznak, mint például a *Metatheorie der Erziehung*, valamint a *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*.